Софія В. Василюк¹, Владислав М. Миленський²

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ПОШУК ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено шляхи реорганізування місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації. Визначено шляхи удосконалення інструментів державної підтримки розвитку об'єднаних територіальних громад та методи пошуку інноваційних підходів для забезпечення їх сталого розвитку і модернізації регіональної економіки. Критично проаналізовані шляхи і методи державного регулювання децентралізаційних процесів з виділенням проблемних ситуацій. Досліджено міжнародний досвід щодо вирішення питання реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Доведено, що інноваційним підходом модернізації регіональної економіки, що сприяє забезпеченню сталого розвитку територіальних громад і регіонів є розвиток біоекономіки. Обґрунтовано тісний взаємозв'язок біоекономіки з круговою економікою. Обґрунтовано доцільність забезпечення органами місцевого самоврядування надання якісних публічних послуг та формування потужного політичного напрямку для активізації біоекономіки із залученням міжнародних програм технічної допомоги та кваліфікованих експертів.

Ключові слова: біоекономіка, об'єднані територіальні громади, регіональна економіка, розвиток продуктивних сил, децентралізація.

Рис. 1. Літ. 19.

DOI: 10.32752/1993-6788-2021-1-236-12-23

Софья В. Василюк, Владислав Н. Миленский

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ПОДДЕРЖКИ РАЗВИТИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН И ПОИСК ИННОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Исследованы пути реорганизации местного самоуправления и территориальной организации власти на основе децентрализации. Определены пути совершенствования инструментов государственной поддержки развития объединенных территориальных общин и методы поиска инновационных подходов для обеспечения их устойчивого развития и модернизации региональной экономики. Критически проанализированы пути и методы государственного регулирования децентрализационных процессов с выделением проблемных ситуаций. Исследован международный опыт по решению вопроса реформирования местного самоуправления и территориальной организации власти. Доказано, что инновационным подходом модернизации региональной экономики, способствует обеспечению устойчивого развития территориальных общин и регионов является развитие биоэкономики. Обоснованно тесная взаимосвязь биоэкономики с круговой экономикой. Обоснована целесообразность обеспечения органами местного самоуправления предоставления качественных публичных услуг и формирования мощного политического направления для активизации биоэкономики с привлечением международных программ технической помощи и квалифицированных экспертов.

¹ Lviv Polytechnic National University. Lviv. Ukraine

² Kyiv National University of Theater, Film and Television. I.K. Karpenko-Kary. Kiev. Ukraine.

Ключевые слова: биоэкономика, объединенные территориальные общины, региональная экономика, развитие производительных сил, децентрализация.

Sofia V. Vasilyuk, Vladislav N. Mylenky

IMPROVEMENT OF TOOLS TO SUPPORT THE DEVELOPMENT OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES AND SEARCH FOR INNOVATIVE APPROACHES TO ENSURE SECURITY

The ways of reorganization of local self-government and territorial organization of power on the basis of decentralization are investigated. Ways to improve the tools of state support for the development of united territorial communities and methods of finding innovative approaches to ensure their sustainable development and modernization of the regional economy are identified. The ways and methods of state regulation of decentralization processes with the selection of problem situations are critically analyzed. The international experience in solving the issue of reforming local self-government and territorial organization of power is studied. It is proved that the innovative approach to the modernization of the regional economy, which contributes to the sustainable development of territorial communities and regions, is the development of the bioeconomy. The close relationship between the bioeconomy and the circular economy is substantiated. The expediency of providing local governments with the provision of quality public services and the formation of a strong policy direction for the revitalization of the bioeconomy with the involvement of international technical assistance programs and qualified experts is substantiated.

Keywords: bioeconomy, united territorial communities, regional economy, development of productive forces, decentralization.

Peer-reviewed, approved and placed: 14.02.2021.

Постановка проблеми. Починаючи з 2015 року в Україні триває реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, яка покликана скорегувати розподіл бюджетних ресурсів на користь місцевого самоврядування та відкрити нові можливості для розвитку територіальних громад, однак впродовж усіх років стикається з цілою низкою викликів, що суттєво, й іноді негативно, впливають на ситуацію в регіонах і не дозволяють повною мірою відчувати зміни на краще в якості життя жителів міст і сіл.

Така ситуація вимагає одночасного удосконалення інструментів державної підтримки розвитку об'єднаних територіальних громад та пошуку інноваційних підходів для забезпечення їх сталого розвитку і модернізації регіональної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформу децентралізації в тій чи іншій мірі провело більшість зарубіжних держав, а дослідженню проблем, що супроводжують цей складний і неоднозначний процес присвятили свої роботи багато як вітчизняних так і зарубіжних вчених [1-11]. Питанням розвитку місцевого самоврядування, аналізу міжнародного досвіду децентралізації та вивченню можливості адаптації його до вітчизняних реалій присвятили свої роботи А. Артеменко, О. Бабиш, Т. Барановська, В. Березинський, О. Батанов, О. Васильєва, З. Варналій, В. Величко, А. Гавриленко, Р. Демчик, Демиденко Л., К. Донченко, Т. Желюк, Т. Забейворота, Є. Калініченко, Я. Костенко, Костенюк І., В. Куйбіда, А. Ле-

леченко, Г. Монастирський, Наконечний В., В.Негода, Я. Олійник, Р. Плющ, Роман В. , А. Самойленко, О. Скрипник, А. Ткачук та ін. [1-11]. Попри значну увагу до окресленої вище проблематики щоденні виклики, які постають перед нашою країною, надають нових обертів процесам регіоналізації і вимагають формування нових принципів розвитку місцевого самоврядування, удосконалення інструментів підтримки розвитку об'єднаних територіальних громад та пошук інноваційних підходів для забезпечення модернізації регіональної економіки.

Метою дослідження є удосконалення інструментів підтримки розвитку об'єднаних територіальних громад та пошук інноваційних підходів для забезпечення модернізації регіональної економіки

Основні результати дослідження. З прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» певним фінансовим стимулом до об'єднання громад стала державна фінансова допомога на формування відповідної інфраструктури, що відповідає плану соціально-економічного розвитку територіальної громади – інфраструктурна субвенція, розмір якої згідно Закону визначався пропорційним розподілом загального обсягу фінансової підтримки між бюджетами об'єднаних територіальних громад відповідно до площі об'єднаної територіальної громади та кількості сільського населення у такій територіальній громаді з рівною вагою обох цих факторів [12]. Головним розпорядником субвенцій стало Міністерство розвитку громад та територій України, а їх розподіл затверджувався щорічно відповідним нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України.

Інфраструктурні державні субвенції ОТГ скеровували на будівництво та ремонт шкіл, дитячих садків, амбулаторій, закладів культури і спорту, на дороги та закупівлю спеціалізованого транспорту, в такий спосіб покращуючи якість надання послуг населенню об'єднаних територіальних громад.

Варто зауважити, що починаючи з 2016 року загальний обсяг фінансування програми «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад» постійно зростав (від 1 млрд грн у 2016р. до 2,1 млрд грн. 2019), за виключенням 2020 р. коли кошти за цією статтею бюджету були перерозподілені на боротьбу з COVID-19.

Попри державні інфраструктурні субвенції ОТГ мали змогу долучатися подаючи у встановленому законодавством порядку проекти до програм соціально-економічного розвитку окремих територій та програм (проектів) міжнародної технічної допомоги, які фінансувалися державним фондом регіонального розвитку (ДФРР) на основі рішень спеціальної Комісії при міністерстві.

Таким чином, багато прогресивних ОТГ з активними професійними очільниками мали змогу використовуючи різні підходи щодо державної

підтримки доволі ефективно забезпечити зростання рівня якості життя людини у своїй громаді.

На сьогодні після прийняття Верховною Радою України Закону № 562-IX від 16.04.2020 «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» та Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи» від 17.09.2020 р. усі затверджені Урядом територіальні громади, отримали рівні умови у бюджетному забезпеченні та право перейти на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Крім того передбачається, що вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування (горизонтальне вирівнювання) буде реалізовуватися між обласними бюджетами та місцевими бюджетами територіальних громад виключаючи з цього ланцюжка районні бюджети.

Беручи до уваги завершеність процесу створення територіальних громад поки що відкритим залишається питання необхідності інфраструктурних субвенцій як заохочувального фактору для сталого розвитку територіальних громад.

Досліджуючи процес реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади доцільно звернути увагу на міжнародний досвід щодо вирішення цього питання. Найперше варто зауважити, що в Європі домінують принципи мінімального втручання уряду в діяльність органів місцевого самоврядування та чіткого розмежування діяльності місцевої влади від інших сфер управління.

При цьому сам процес зміни в системі управління передбачає проведення коригування кількості адміністративних одиниць (здебільшого їх скорочення) та низки реформ: організаційні, фінансові, функціональні та процедурні.

Укрупнення громад в європейських країнах ґрунтувалось на припущенні того, що більший виборчий округ і адміністративний підрозділ в змозі ефективніше та результативніше надавати послуг на місцях. У більшості випадків укрупнення справді вело до покращення, однак не обійшлося і без негативного досвіду, зокрема у Франції [13].

Щодо реформ, то в європейських країнах особливу увагу приділяли розвитку регіональної демократії та регіонального самоврядування, в результаті чого виникли три рівні врядування: загальнодержавний, регіональний і місцевий. Проміжний регіональний рівень врядування попри вирішення проблем щодо надання нових типів послуг, пов'язаних із зростаючою урбанізацією, здійснює діяльність у масштабах, що виходять за рамки громади (муніципалітету). В деяких країнах (Іспанія, Німеччина, Португалія, Італія) регіональні органи влади окрім виконавчих функцій наділені певними законодавчими повноваженнями.

Як свідчить європейський досвід фінансові реформи окрім передачі на органи місцевої влади функцій забезпечення засобами фінансування, через механізми оподаткування, отримання плати за надання адміністративних послуг на ринкових засадах, створення місцевих підприємств тощо, передбачали збільшення ресурсної бази органів місцевого самоврядування від центральної влади, зокрема на соціальні програми.

Окрім фінансових та організаційних реформ європейські держави реалізовували певні заходи, щодо передачі повноважень органів державної влади органам місцевого самоврядування (функціональні та процедурні реформи).

Реалізуючи реформи децентралізації більшість європейських країн прагне вирішити низку важливих завдань, зокрема: сприяти консолідації бюджетної політики, забезпечити громадянам більш якісні послуги, наблизити послуги до споживачів, удосконалити ресурсну базу органів місцевого самоврядування, підвищити результативність діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування і домогтися прозорості у їх роботі, підвищити активність громадян у прийнятті рішень.

Реформа децентралізації в залежності від країни відбуваються по-різному. Возняк В.Г. досліджуючи міжнародний досвід бюджетної децентралізації прийшов до висновку, що цей процес є доволі неоднозначним і залежить від низки факторів: особливостей розвитку національної економіки, державного устрою країни, структури бюджетної системи тощо [14]

Деяким державам реформи даються доволі легко і дають швидкий позитивний результат, а в інших вимагають залучення значних зусиль для стимулювання перебігу і отримання бажаного результату. З цього огляду запозичуючи міжнародний досвід децентралізації і адаптуючи його до українських реалій варто виважено проаналізувати усі наріжні камені цього процесу.

Наприклад, розглядаючи позитивний досвід Німеччини однієї з розвинених європейських держав найперше варто наголосити, що це країна з федеративним устроєм. Податки в цій країні закріплюються за кожним рівнем скеровуючись тільки до одного з бюджетів. Крім того, німецькі громади на відміну від українських можуть приймати власні закони. Попри це можна виокремити й певні аналогічні з нашою державою ознаки бюджетних відносин. І в Україні і в Німеччині функціонує багаторівнева система фінансового вирівнювання через розподіл податків між існуючими одиницями бюджетної системи та шляхом трансфертного фінансового вирівнювання (субвенції, дотації, міжбюджетні трансфери різних видів, тощо). Аналізуючи функціонування територіальних одиниць Німеччини можна простежити, що їх бюджети наповнюються в основному за рахунок податків, часткових відрахувань, зборів, державних асигнувань, кредитів чи доходів з продаж.

Територіальні одиниці можуть самостійно встановлювати джерела оподаткування та податкові ставки. Власні надходження становлять 80% бюджету територіальних одиниць Німеччини і складаються з власних та закріплених (податок з обороту та прибутковий) податків. Решта 20% припадає на субвенції та дотації. Серед власних податків (поземельний, промисловий та споживчий) базовим є промисловий податок, що поширюється на дохід і капітал усіх діючих на території громади підприємств. Виключення становлять лише сільськогосподарські та ремісничі підприємства [14].

В процесі бюджетної децентралізації у Німеччині державі відводиться регулятивна роль з відповідальністю за забезпечення цілісності економічного розвитку країни. Питання пов'язані з культурою, освітою, охороною правопорядку і навколишнього середовища вирішують територіальні одиниці (федеральні землі), а забезпечення діяльності інфраструктури (житло, електрика, газ, виробничі майданчики, вулиці, вода, вивезення сміття), побутове обслуговування, соціальні питання (соціальний захист, інтеграція меншин тощо), громадський порядок, планування розвитку територій належить до функцій органів місцевого самоврядування.

Щодо країн з унітарним устроєм (Швеція, Польща, Франція, Словаччина, Італія), то їм притаманний певний бюджетний унітаризм, при якому центральні органи влади намагаються вирівняти фінансовий потенціал територій та забезпечити єдині стандарти якості суспільних послуг, більша частина яких фінансується з місцевих бюджетів.

Зокрема Швеції, де спостерігається високий рівень фіскальної децентралізації та має місце соціально орієнтована економіка, вдалося сформувати ефективну модель розвитку шляхом впровадження дієвого місцевого самоврядування, що підтримує місцеві ініціативи. Раніше у Швеції існувало понад 2000 місцевих комун, велика частка яких були несамодостатні фінансово і потребували підтримки. На сьогодні, у цій державі після довготривалого процесу децентралізації, що розпочався ще у 1971р. і триває й досі налічується 290 муніципалітетів (комун, що керуються місцевими радами), 21 муніципальний округ (лени, якими управляють ландстинги) та 4 регіональні ради. Крім того столиця Швеції Стокгольм є самостійною адміністративною одиницею, яка прирівнюється до лену. Наявні у Швеції чотири типи органів місцевого самоврядування функціонують відповідно до принципу субсидіарності, відповідно до якого комуні наділені повноваженнями двох типів, а саме: повноваженнями загальної компетенції (відповідно до закону про місцеве управління) і повноваженнями, отриманими згідно спеціального законодавства. Щодо джерел поповнення місцевих бюджетів то основними джерелами надходжень є податки (ставки визначаються органами місцевого самоврядування у визначених державою межах), державні дотації та субсидії (передбачені для вирівнювання фінансових

показників чи реалізації певних завдань), місцеві позики і кошти, які сплачують громадяни за послуги.

Корисним і цікавим для України може бути досвід з проведення бюджетної децентралізації нашого найближчого сусіда – Польщі, яка в ході реформи провела зміни адміністративно-територіального устрою і на заміну двоступеневої системи територіальних одиниць: «гміна – воєводство» запровадила триступеневу: «гміна – повіт – воєводство». Водночас була скорочена кількість територіальних одиниць. Наприклад, замість 49 воєводств стало 16. В ході реформ розмежували й функції та повноваження держави та органів місцевого самоврядування. За урядом закріплено відповідальність за національну безпеку, зовнішню політику та розвиток країни, а органи місцевого самоврядування відповідають за надання якісних послуг населенню.

Щодо місцевих бюджетів гмін, то вони на 60% формуються із власних надходжень (сільськогосподарський та лісовий податок, податок на нерухомість та з транспортних засобів, податок з доходів фізичних осіб, податок на спадщину, а також місцевий, гербовий, адміністративний збори тощо). Решта 40% припадає на субвенції та дотації із центрального бюджету (наприклад, на освіту і медицину), а також на підтримку за рахунок коштів ЄС [15].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що країни, які впродовж останніх років провели реформу місцевого самоврядування та фінансових відносин під час цього процесу стикалися із різними проблемами, серед яких є й потреба у вдосконаленні адміністративно-територіального устрою. Деякі країни задля стимулювання укрупнення надавали своїм територіальним громадам фінансову підтримку, проте не завжди така підтримка давала очікуваний результат. Здебільшого кожна країна обрала свій шлях реформування, тому Україні впроваджуючи економічні, соціальні та політичні перетворення варто сконцентрувати увагу органів влади всіх рівнів на реалізації цілої низки узгоджених заходів: провести суттєві інституційні зміни, реформувати принципи та методи роботи, удосконалити систему підготовки, перепідготовки кадрів, забезпечити належні фінансово-економічні можливості стимулювання розвитку місцевого самоврядування тощо.

На сьогодні для покращення поточної ситуації щодо розвитку територіальних громад в Україні серед стратегічних цілей Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки є “Розбудова ефективного багаторівневого врядування”, що передбачає [16]:

- забезпечення функціонування ефективного місцевого самоврядування та реформа органів державної влади з врахуванням нового адміністративно-територіального устрою України (формування дієвих територіальних громад, розподіл на законодавчому рівні повноважень виконавчої влади та органів місцевого самоврядування та забезпечення їх ефективної взаємодії);

- координацію (горизонтальну та вертикальну) державних секторальних та регіональної політик (інтегрування цілей сталого розвитку у політику всіх рівнів (субрегіональний, регіональний, макрорегіональний тощо), створення системи узгоджених критеріїв оцінки соціальних, економічних та екологічних можливостей та наслідків пропонованої політики і т.п);
- формування системи ефективного інвестування та забезпечення її відкритості (раціональне та коректне використання усіх можливостей для посилення економічної спроможності регіонів та територіальних громад через наявні механізми (кошти державного та місцевих бюджетів, кошти державного фонду регіонального розвитку, публічно-приватне партнерство, випуск муніципальних облігацій тощо);
- удосконалення роботи агенцій регіонального розвитку та інших інституцій місцевого розвитку;
- професійний розвиток суб'єктів державної регіональної політики (посадових осіб місцевих органів виконавчої влади, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад);
- удосконалення гендерної політики, забезпечення дотримання прав людини та протидія дискримінації, в тому числі домашньому насильству;
- розбудову системи інформаційно-аналітичного забезпечення та моніторингу розвитку регіонів та територіальних громад до рівня ефективної геоінформаційної системи, яка б відповідала стандартам відповідних баз даних у державах – членах ЄС.

Зазначені заходи варто реалізовувати з урахуванням кращого європейського досвіду та інноваційних інструментів і підходів регіонального й місцевого розвитку. Саме таким інноваційним підходом модернізації регіональної економіки, що сприяє забезпеченню сталого розвитку територіальних громад і регіонів є розвиток біоекономіки, яка попри вирішення цілої низки глобальних проблем (вичерпність природних копалин, нестача продовольства, забруднення навколишнього середовища), соціальні та медичні проблеми має значний потенціал для створення робочих місць особливо в сільських чи прибережних регіонах.

Сільські чи прибережні регіони багаті біомасою, тому займають передові позиції у становленні біоекономіки оскільки транспортування біоматеріалів є економічно доцільним лише на невеликих відстанях (Рис. 1).

З цього огляду регіони біомаси розглядаються як оптимальні майданчики для біопереробних заводів. Зокрема, М.Кірхер та ін. у своєму дослідженні [18] показали розбудову біопереробних заводів з виробництва біоетанолу та біодизеля у штаті Айова (США), що є сировинним регіоном та лідером у цій країні з вирощування кукурудзи.

Біоекономіка тісно пов'язана з круговою економікою, оскільки один з її базових підходів передбачає зменшення відходів деяких шкідливих виробництв шляхом використання їх як вхідних матеріалів для інших, тим

самим спричиняючи вагомий позитивний регіональний та місцевий вплив на зайнятість, місцеву додану вартість і навколишнє середовище.

Рис 1. Транспортна відстань матеріалів, яка вимагає 1% енергії, що міститься в їх носіях, складено за даними [17]

У вище згаданій роботі [18] наведено також приклад розвитку пластмасової промисловості на відходах виробництв хімічної промисловості, які розташовані у регіоні Північний Рейн-Вестфалія (Німеччина) на відстані приблизно 100 км зі сходу на захід, завдяки чому регіон отримує вигоду від густої мережі переробних виробництв (~ 420 виробництв реалізують 46 млрд. євро та задіюють ~ 92 500 підприємців, інженерів, хіміків, техніків, робітників тощо).

В праці К. Рефсгаарда та ін. проведено оцінку регіональних економічних, соціальних та екологічних впливів нової, розширеної біоекономіки в північних країнах та показано, що нова біоекономіка може бути важливим фактором для більш екологічного та соціально стійкого економічного зростання, особливо в сільських районах скандинавських країн. Окрім того автори показують важливість регіонального та місцевого рівнів у створенні нових інституціональних структур для співпраці між фірмами та державними органами влади, які прокладають шлях до успішних синергетичних кластерів, що зменшують потоки відходів та замінюють викопне паливо та інші ресурси, одночасно створюючи значну додану вартість на місцевому рівні, місцеві робочі місця та зменшуючи кліматичні викиди [19].

Україні пощастило мати багато біоресурсів, більшість з яких перевищують основні потреби людини, а також значну кількість біоресурсів у вигляді біовідходів, що є перспективним плацдармом для перетворення їх в інші корисні біопродукти. Крім того, є і вкрай необхідний для розвитку інновацій та інноваційних підходів, в тому числі біоекономіки, науково-освітній потенціал представлений фунда-

ментальною практико-орієнтованою наукою, проривними науковими лабораторіями, розробницькими центрами, промислово-технологічними організаціями. Коректне реформування місцевого самоврядування у поєднанні з використанням потенціалу біоекономіки є потужним рушієм забезпечення сталого розвитку територіальних громад та модернізації регіональної економіки.

Висновки. Таким чином, беручи до уваги важливу роль децентралізації у демократизації і трансформації суспільства та цінність біоекономіки для модернізації регіональної економіки в Україні варто забезпечити створення належної ресурсної бази для забезпечення органами місцевого самоврядування надання якісних публічних послуг та сформувати потужний політичний напрямок для активізації біоекономіки із залученням міжнародних програм технічної допомоги та кваліфікованих експертів.

1. Роман В. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу / В. Роман [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lvivacademy.com/visnik12/fail/Roman.pdf>.

2. Наконечний В.В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз / В.В. Наконечний [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-1/doc/5/03.pdf>.

3. Костенюк І. Західні моделі місцевого самоврядування: перспективи та обмеження культурних трансферів / І. Костенюк // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01\(16\)/39.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01(16)/39.pdf).

4. Демиденко Л., Наконечна Ю. Фіскальна децентралізація: німецький досвід та українські реалії / Л. Демиденко, Ю. Наконечна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. № 2(167). 2015. С. 50.

5. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політикоправових реформ. К., Москаленко О. М., 2012. 157 с.

6. Abdellatif L, Atlam B, Aly H (2015) Revisiting the relation between decentralization and growth in the context of marketization. *Eastern Eur Econ* 53(4): 255-276

7. Adam A, Delis MD, Kammass P (2014) Fiscal decentralization and public sector efficiency: evidence from OECD countries. *Econ Gov* 15(1). P. 17-49

8. Alonso JM, Clifton J, Diaz-Fuentes D (2015) Did new public management matter? An empirical analysis of the outsourcing and decentralization effects on public sector size. *Public Manag Rev* 17(5) P. 643-660

9. Aristovnik A (2012) Fiscal decentralization in Eastern Europe: trends and selected issues. *Transylv Rev Adm Sci* 37E P. 5-22

10. Drew J, Grant B (2017) Subsidiarity: more than a principle of decentralization—a view from local government. *Publius J Federalism* 47(4) P. 522-545

11. Neudorfer B, Neudorfer SN (2015) Decentralization and political corruption: disaggregating regional authority. *Publius* 45(1) P. 24-50

12. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» Електронний ресурс. (Режим доступу): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Tex>

13. Міжмуніципальне співробітництво: вітчизняний та зарубіжний досвід: Навчально-практичний посібник/За заг. редакцією Толкованова В.В., Журавля Т.В. Київ, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, проект “Реформа управління на сході України”, 2017. 202 с.

14. Возняк Г. В. Бюджетна децентралізація : європейський досвід та перспективи для України / Г. В. Возняк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 3. С. 56-62.

15. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України /

[Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політикоправових реформ. К., Москаленко О. М., 2012. 157 с

16. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 Електронний ресурс (Режим доступу): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

17. Glussek J. (2016) Development of bioeconomy in regions Bioeconomy Congress, Lodz (Poland) [Електронний ресурс]. (Режим доступу): <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/1/413/html>

18. Kircher M., Breves R., Taden A., Herzberg D. How to capture the bioeconomy's industrial and regional potential through professional cluster management/ New Biotechnology Volume 40, Part A, 25 January 2018, P. 119-128

19. Refsgaard K., Kull M., Slatmo E., Wmien M. Meijer Bioeconomy – A driver for regional development in the Nordic countries / New Biotechnology Volume 60, 25 January 2021, P. 130-137

1. Roman V. Modeli detsentralizatsiyi vlady krayin Yevropeys koho Soyuzu [Models of decentralization of power of the European Union]/ V. Roman [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <http://lvivacademy.com/visnik12/fail/Roman.pdf>. [in Ukrainian]

2. Nakonechnyy V.V. Osnovni svitovi modeli mistsevoho samovryaduvannya: porivnyal nyy analiz [Basic world models of local self-government: comparative analysis]/ V.V. Nakonechnyy [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu do resursu: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-1/doc/5/03.pdf>. [in Ukrainian]

3. Kostenyuk I. Zakhidni modeli mistsevoho samovryaduvannya: perspektyvy ta obmezheny kul turnykh transferiv [Western models of local self-government: prospects and limitations of cultural transfers]/ I. Kostenyuk// [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01\(16\)/39.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01(16)/39.pdf). [in Ukrainian]

4. Demydenko L., Nakonechna YU. Fiskal na detsentralizatsiya: nimets kyy dosvid ta ukraiyins ki realiyi [Fiscal decentralization: German experience and Ukrainian realities]/L. Demydenko, YU. Nakonechna// Visnyk Kyivskoho natsional noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. № 2(167). 2015. S.50. [in Ukrainian]

5. Detsentralizatsiya publichnoyi vlady: dosvid yevropeys kykh krayin ta perspektyvy Ukrayiny [Decentralization of public power: the experience of European countries and prospects of Ukraine]/ [Boryslavs ka O. M., Zaverukha I. B., Shkolyk A. M. ta in.]; Tsentr politykopravovykh reform. K., Moskalenko O. M., 2012. s.157 [in Ukrainian]

6. Abdellatif L., Atlam B., Aly H (2015) Revisiting the relation between decentralization and growth in the context of marketization. Eastern Eur Econ 53(4) p.255–276 [in English]

7. Adam A, Delis MD, Kammass P (2014) Fiscal decentralization and public sector efficiency: evidence from OECD countries. Econ Gov 15(1). p. 17–49 [in English]

8. Alonso JM, Clifton J, Diaz-Fuentes D (2015) Did new public management matter? An empirical analysis of the outsourcing and decentralization effects on public sector size. Public Manag Rev 17(5) p. 643–660 [in English]

9. Aristovnik A (2012) Fiscal decentralization in Eastern Europe: trends and selected issues. Transylv Rev Adm Sci 37E p. 5–22 10. [in English]

10. Drew J, Grant B (2017) Subsidiarity: more than a principle of decentralization a view from local government. Publius J Federalism 47(4) p. 522–545 [in English]

11. Neudorfer B, Neudorfer SN (2015) Decentralization and political corruption: disaggregating regional authority. Publius 45(1) p.24–50 [in English]

12. Zakon Ukrayiny «Pro dobrovil ne ob yednannya terytorial nykh hromad» [Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities"] Elektronnyy resurs (Rezhym dostupu): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [in Ukrainian]

13. Mizhmunitsypal ne spivrobitnytstvo: vitchyznyanyy ta zarubizhnyy dosvid: Navchal no-praktychnyy posibnyk [Intermunicipal cooperation: domestic and foreign experience: Educational and practical manual] /Za zah. redaktsiyeyu Tolkovanova V.V., Zhuravlya T.V. Kyiv, Deutsche Gesellschaft fu..r Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, proekt "Reforma upravlinnya na skhodi Ukrayiny", 2017. 202 s. [in Ukrainian]

14. Voznyak H. V. Byudzhetsna detsentralizatsiya : yevropeys kyy dosvid ta perspektyvy dlya Ukrayiny [Budget decentralization: European experience and prospects for Ukraine] / H. V. Voznyak // Sotsial no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny. 2016. Vyp. 3. S. 56-62. [in Ukrainian]

15. Detsentralizatsiya publichnoyi vlady: dosvid yevropeys kykh krayin ta perspektyvy Ukrainy [Decentralization of public power: the experience of European countries and prospects of Ukraine] / [Boryslavs ka O. M., Zaverukha I. B., Shkolyk A. M.ta in.]; Tsentr politykopravovykh reform. K., Moskalenko O. M., 2012. s.157 [in Ukrainian]
16. Derzhavna stratehiya rehional noho rozvytku na 2021-2027 roky. [State strategy of regional development for 2021-2027] Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnya 2020 r. № 695 Elektronnyy resurs (Rezhym dostupu): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
17. Glussel J. (2016) Development of bioeconomy in regions Bioeconomy Congress, Lodz (Poland) [Elektronnyy resurs]. (Rezhym dostupu): <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/1/413/htm> [in English]
18. Kircher M., Breves R., Taden A., Herzberg D. How to capture the bioeconomy s industrial and regional potential through professional cluster management/ New Biotechnology Volume 40, Part A, 25 January 2018, P. 119-128 [in English]
19. Refsgaard K., Kull M., Slatmo E., Wuilen M. Meijer Bioeconomy – A driver for regional development in the Nordic countries / New Biotechnology Volume 60, 25 January 2021, P. 130-137 [in English]